

ÖZEL EĞİTİM NEDİR?

Beden, zihin, duygusal ve sosyal gelişim özellikleri yönünden norma çocukların gelişim özelliklerinden ayrılan çocukların eğitim ve öğretim işlerini kapsayan çalışmalar bütününe **ÖZEL EĞİTİM** denir.

ÖZEL EĞİTİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Özel gereksinimli çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin tarihsel bilgiler antik çağlara kadar uzanmaktadır. Antik çağlardaki toplumlarda özel eğitime gereksinimi olan çocukların istismarı ve genelde öldürüldükleri görülmektedir. Çocukların istismar edilmeleri ve öldürülmeleri üç temel nedene dayanmaktadır. Bunlar;

Faydacılık ilksi; Özel gereksinimli çocuklar, ilkel toplumlarda sorumluluk anlamına gelmiştir. Engelli çocukların kendi ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılamalarının mümkün olmayacağına ve sürekli olarak birilerinin yardımına ihtiyaç duyacakları için bağımlı olduğu bireyin topluma olan katkılarını da engelleyeceğine inanılmıştır.

Toplumsal değer sistemi; MÖ 355 Aristo'nun mükemmel olmayan hiçbir şeyin gelişmesine izin vermeyin ifadesinden etkilenen yunan ve roma kültürleri güzellik, güç ve zekayı desteklemişler ve mükemmel olamayanlar arasında yer alan özel gereksinimli çocukların yok edilmesine neden olmuşlar Roma'da engeli çocuklar için çıkan yasa, ağır derecede engeli bulunan çocukların öldürülmelerini, terk edilmelerini, köle olarak satılmalarını ve dilendirilmelerini uygun bulmuştur.¹

Elde edilen bilgiler arasında; Roma'da, zengin ve varlıklı kişi ya da ailelerin konuklarını eğlendirmeleri için zihinsel engelli bireyleri soytarı olarak tuttukları, hatta bazı soytarılardan imparator Augustus'un soytarısı Gabba gibi şöhret oldukları ifade edilmektedir.²

Doğaüstü güçlere olan inanç; Özel gereksinimli çocukların istismar edilmelerinin nedenlerinden biri de doğaüstü güçlere olan inançtır. Bu inanç sistemi, özel gereksinimli çocukların ailelerinin tanrı tarafından cezalandırıldığını belirtmiştir. Ayrıca anne ve babalara çocuklarını öldürerek tekrar Tanrıya göndermeleri gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Engelli çocuğun cinlerinin olduğu ve vücudunda kötü ruhları barındırdığına, dolayısıyla çocuğun içindeki kötü ruhları kovmak için dövülmesi gerektiğine, başlarının kayalara çarptırılarak kötü ruhlardan ve cinlerden arındırılması gerektiğine inanılmıştır.³

Özel gereksinimi olan ya da kronik rahatsızlığı olan çocukları orman, çöl ya da dağlarda ölüme terk etmek, ilkel toplumlarda kullanılan bir başka yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel gereksinimli çocuğun doğar doğmaz silahla vurularak öldürülmesi, vadi ve nehirlerle bırakılması, canlı canlı gömülmesi ya da vahşi hayvanlara yem olarak verilmesi ilkel toplumlarda uygulanan yöntemler arasında yer almaktadır.⁴

Bazı topluluklarda; öldürülen, kötü işlerde çalıştırılan özel gereksinimi olan bireylere karşı takınılan olumsuz tutumlar, hıristiyan ve İslam dininin gereği olarak özel gereksinimli bireylere karşı koruyucu ve merhametli tutum geliştirilmesi sonucu değişikliğe uğramıştır. Böylece özel eğitim ile ilgili ilk çalışmaları, din kurumları gerçekleştirilmiş ve özel eğitim ile ilgili ilk çalışmaları, din kurumları gerçekleştirilmiş ve özel gereksinimli bireylerin barınma, beslenme, sağlık ihtiyaçlarını karşılayacak bakım yurtları açmışlardır.

Özel eğitim gereksinimi olan bireylere götürülen hizmetlerin MÖ. 4.yüz yıla kadar uzandığı, ilk girişimlerin Anadolu uygarlığında filizlendiği ve Kayseri yöresinde Aziz

---

¹ Morgan,1987

² Mainord,Love,1973

³ Morgan, 1987; Mainord, love, 1973

⁴ Morgon , 1987

Basil'in ilk körler hastanesini açmasıyla başladığı belirtilmektedir. Daha sonra yine görme engellilerle ilgili olarak MÖ.5.yüzyılda Suriye'de benzer çalışmalara rastlanmıştır.⁵

Özel gereksinimi olan bireylere karşı tutumların değişmesinde bilim ve felsefe önemli bir yere sahiptir.18. ve 19. yüzyıllarda felsefede bilginin kaynağının ne olduğu? sorusu üzerinde durulmuş ve bu konuda tartışmalar yapılmıştır. İngiltere ve Fransa, bilginin kaynağının duyu organları aracılığı ile sağlanan duyular olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bu arada Diderot, Condillac, Bishop Burkley, gibi bazı düşünürler görme ya da işitme duyusundan yoksun olanların anlaksal yaşamları ile ilgilenmeye başlamışlardır. Diderot'un Körle Hakkında Mektupları ve Condillac'ın zihinsel engelliler konusunda yazdıkları, bu ilginin belirtilerindedir. Valentine Haüy'ün yaptıkları denemeler, bu felsefe tartışmalarından geniş anlamda etkilenmişlerdir. Bu esinlenmenin uygulamalarından olan ilk görme engelliler okulu 18.yüzyılda Fransa'da Valentine Haüy tarafından açılmıştır. Haüy'ü, Fransa Dış İşleri Bakanlığı'nda küçük bir memurken Diderot'un Körler Hakkında Mektuplar kitabından ve bazı ünlü görme engellilerin başarılarından esinlenerek yüzyılın sonlarından önce Paris'te görme engelli bir çocuğun eğitimini üstlenmiştir. Sağladığı başarıyı fark eden Fransız Fen akademisi, görme engelli çocuklar için bir okul açması konusunda Haüy'ü desteklemişlerdir. Böylece 1873 yılında Pariste ilk görme engelli çocuklar okulu açılmıştır. Bu okulu kısa aralıkla İngiltere, Almanya, Avusturya ve Rusya izlemiştir.1830 yılında bu akım Dr. Samuel Howe tarafından Amerika'ya götürülmüştür ve birer yıl ara ile Boston, Newyork ve Philadelphia'da görme engelliler okulu açılmıştır.⁶

İşitme engelli çocuklar için ilkökul, 1755 yılında Fransa'da Abbe de L'Eppe tarafından açılmıştır. Açılan bu okul İngiltere, Almanya ve Amerika'da ki işitme engelliler üniversitesi de Washington'da kurulan Galaudet College'dir. A. Graham Bell'in 1876 yılında telefonu icat etmesi işitme engelli bireylerin işitme araçlarını kullanmaya başlamalarına olanak sağlamıştır.1880 yılında da Milano'da gerçekleştirilen 2.Uluslar arası İşitme Engelliler Öğretmenlerinin Konferansı'nda oral yönteminin işaret yöntemine tercih edilmesine karar verilmiştir.⁷

Fransa'da Aveyron ormanlarında meşe palamudu yiyen, çabuk ve anlaşılmaz sözlerle mırıldanan bir çocuk bulunmuş ve Victor ismi verilmiştir. Zihinsel engelli çocukların eğitimi de 1799'da ilk kez Victor'un eğitimi ile başlamıştır. Fransız bilim adamlarından Jean Marc Itart, Victorun eğitimi ile ilgilenmiştir. Daha sonra 1842 yılında İsviçre'de Dr. Gaggenbüll Kreten Çocuklar için bir okul açmıştır. 1897'de İtalya'da bir okul açan Dr. Deteressa Montessori'nin zihinsel engel bireylerin eğitiminde yöntem araç-gereç konularındaki katkıları önemli başlangıçlardan biridir.⁸

Dil ve konuşma problemi olan çocuklarla ilgili terapi çalışmalarının oldukça eski olduğu, engelli bireylerin yok edilmedikleri çağlarda kekemelerin terapileri için büyük çaba sarf edildiği bilinmektedir.

Çeşitli engel gruplarındaki özel eğitim gereksinimli çocukların örgün eğitimlerine 18.yüzyılda başlanırken; özel eğitim gereksinimi duyan bireyler arasında yer alan üstün yeteneklilerle ilgili çalışmalar, 14.yüzyılda sadece Türklerde görülmekteydi. Eflatun'un devlet adamı yetiştirme sistemini Enderun adı verilen kurumla uygulamaya ilk aktaran Fatih Sultan Mehmet olmuştur. 1918 yılında üstün yeteneklilerin değerlendirilmesi konusu diğer ülkeler (İngiltere, Almanya, Fransa gibi)de ele alınmıştır. 1918 yılında Louisville Kentte, testler yoluyla seçilen üstün yeteneklilerin özel sınıf denemesine başlanmıştır.⁹

---

⁵ Akt.Sümer, 1997

⁶ Enç, Çağlar, Özsoy, 1981.

⁷ Özürlüler Şura Raporu,1999

⁸ Mainord, Love,1973

⁹ M.E..B.1991

TÜRKİYE'DE ÖZEL EĞİTİM

Osmanlı döneminde özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik çalışmalar planlı olarak yürütülmemiş olmasına rağmen özel gereksinimli bireylerin yaşlılar evinde korumaya alındıkları ya da bazılarının yetenekleri ölçüsünde uygun işlerde çalıştırıldıkları görülmüştür. Küçük de olsa bu tür adımlar ileride özel eğitimin temelini oluşturması açısından oldukça önemlidir.

İnsanlık tarihinde üstün yetenekli bireylerin eğitimi ile ilgili çalışmalar İ.Ö.427-347 yıllarında Eflatun'un il olarak sistemleştirdiği şekilde gelişmiştir. Bundan yaklaşık 1700 yıl sonra Osmanlı Devleti Döneminde Enderun üstün özel yeteneklerin dünyadaki ilk sistemli seçim, eğitim ve istihdam örneği olarak görülmektedir. Ülkemizdeki üstün zekalı ve yetenekli çocuklar için oluşturulan bu sistem, Osmanlıların yükselme ve yayılma dönemlerinin temel güçlerinden biri olmuştur.¹⁰

Ülkemizde özel eğitim bilinçli ve sistemli olarak İstanbul'da Grati Efendi öncülüğü ile Sultan Ahmet'teki 1889 yılında ticaret mektebin bir bölümünde zamanın ileri gelenlerinin işitme engelli çocuklarının eğitimi için açılan okul ile başlamıştır. Bir yıl sonra da bu okula görme engelliler için bir bölüm eklenmiştir. Otuz yıl eğitim ve öğretime devam eden bu okul 1919 yılında kapatılmıştır.¹¹

Türkiye'de özel eğitim konusunda atılan adımları daha sistemli bir şekilde takip edebilmek için dönem dönem inceleyecek olursak;

1920-1930 Yılları

1921'de İzmir'de özel bir dernek tarafından sağır-dilsiz ve körler okulu kurulmuştur. Bu okul bir süre sonra Alsancak'ta bulunan işitme engelliler okulunun bulunduğu binaya taşınmış ve 1924 yılında sağlık bakanlığına devredilmiştir.

Türkiye cumhuriyeti adına Mustafa Kemal Atatürk tarafından onaylanan Cenevre Bildirisi, Cumhuriyet döneminde özel eğitim konusunda bir ilerleme görülmüştür.

1926 yılında 743 sayılı Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir. Kanunun 264.maddesi özel eğitim konusuna değinmiştir. Madde anne –babanın çocuğu yetiştirmekle ve çocuğu sakat veya zihinsel engelli ise durumuna göre yetiştirilmesine karşı sorumlu olduğunu belirtmektedir.

1926 yılında 818 sayılı Borçlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunun 14.maddesi görme engelli bireyleri ilgilendirmektedir.

Madde 14'de İmza üzerine borç alan kimsenin el yazısı olması gerekmektedir. Görme engellilerin imzaları, kendileri tarafından onaylanmadıkça kabul edilmektedir.

1930-1950 Yılları

İzmir'de kurulan sağır dilsiz ve Körler Okulu 1921 yılına kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak eğitim ve öğretim faaliyetine görme engeli ve İşitme engelliler birlikte devam etmişlerdir. 1950 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilen okulun görme engelliler bölümü 1951 yılında Ankara'da şimdiki Etimesgut Yetiştirme Yurdu binasına, 1952 yılında da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün bir bölümüne taşınmıştır. Böylece görme engellileri müstakil binalarında eğitime başlamıştır.¹² Bu arada görme engellilerin topluma katılımlarını sağlamak amacıyla Doç.Dr. Mitat Enç öncülüğünde, 1950 yıllarında Altı Nokta Körler Eğitim ve Kalkındırma Derneği kurulmuştur.

1950-1970 Yılları

¹⁰ Enç,1973

¹¹ MEB,1991

¹² Başbakanlık,2000

Görme engelliler ve işitme engelliler için okulların açılmasına devam edilmiş ve eğitilebilir zihinsel engelli çocukları seçmek, özel gereksinimli diğer çocukları incelemek ve rehberlikte bulunmak için ilk psikolojik kliniği (bu günkü adıyla Rehberlik ve Araştırma Merkezi /RAM)1955yılında Ankara'da kurulmuştur.

1955 yılında Ankara Kazıkiçi Bostanları İlkokulunda zihinsel engelli çocuklar için özel bir sınıf açılmıştır.

1963/1964 yıllarına Ankara ve İstanbul'daki ilkokullardan seçilen üstün yetenekli öğrenci gurubu üst özel sınıflardan özel bir programla yetiştirilmiş ve 1968 öğretim yılı sonunda uygulamaya son verilmiştir. Daha sonra ikinci bir deneme olarak ilkokullarda yeteneklere göre ABC sınıfı biçiminde sınıflandırma uygulaması yapılmış ancak bu denemeler 1972 yılında durdurulmuştur.

Özel gereksinimli bireylerin eğitimleri ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ise; TC Anayasa'sının 42-50-61 maddeleri ile hükme bağlanmıştır. Ayrıca 1957 yılında çıkarılmış olan 6660 sayılı yasa ile güzel sanatlar konusunda yetenekli çocukların devlet tarafından yetiştirilmesi hükme bağlanmış ve bu yas ile üstün özel yeteneklerin yurtdışında eğitimden yararlanma çalışmaları kesintisiz 17 yıl sürdürülmüş ancak yasa yürürlükte olmasına karşın uygulanmamaktadır.

1962'de yürürlüğe giren 222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanununda özel gereksinimli çocuklar için kurulacak okullar ve sınıflar zorunlu ilköğretim kurumları olarak ifade edilmiş, zorunlu ilköğretim çağında bulunan özel gereksinimli bireylerin özel eğitim ve öğretim görmelerinin sağlanacağı konusu madde(12Mecburi ilköğretim çağında buldukları halde, zihnen, bedenlen, ruhen ve sosyal yönden özürülü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır.) ile hükme bağlanmıştır.

1970-1980 Yılları

1971 yılında kabul edilen 1475 sayılı iş kanunu'nun 50.maddesi ile işverenler 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları iş yerinde %2 oranında sakat kimseyi meslek, beden ve ruhi durumlarına göre uygun bir işte çalıştırmakla yükümlüdür hükmünü getirmektedir.

1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda madde 6 (fertil, eğitimleri süresince istedikleri gibi istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yerleştirilirler. Milli eğitim sistemi her bakımdan bu yöneltmeyi gerçekleştirecek şekilde düzenlenir. Madde (temel eğitim görmek, her Türk Vatandaşının hakkıdır.) madde 8(Eğitim, kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği tanır.) özel eğitim ile ilgili maddelerdir.

1980-1990 Yılları

1950 ve 1980 yılları arasında özel eğitim hizmetleri, İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bir şube müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. Bu şube 1980 yılında Özel Eğitim Rehberlik ve Daire Başkanlığı'na dönüştürülmüştür.

1982'de kabul edilen Anayasa, uluslar arası hukukta yapılan düzenlemeler doğrultusunda Tür Hukuk sisteminde özel gereksinimli çocuklara ilişkin kurallar yer almıştır.1982 Anayasası'nın 2.maddesi, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtikten sonra, herkesin, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahip olduğu hükmüne yer verilmiştir.

1983 'de çıkarılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kanunu ile okul çağındaki çocukların eğitim ve öğretimleri Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili kurumlarına ait okullarda gerçekleştirilmesi hükmüne bağlanmıştır. Bu kanun, özel gereksinimli çocuklar kapsamındaki korumaya muhtaç çocukları, bunun yanında bedensel, zihinsel, duygusal, problemleri olan korumaya muhtaç çocukları da koruma altına almıştır.

1986 yılında kabul edilen 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanununun özel eğitimle ilgili 39.maddesi Bakanlık özel gereksinimli bireylere iş hayatında geçerliliği olan

görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır. Denilmektedir.

1990-2000 Yılları

Ülke genelinde özel eğitim ve rehberlik alanında ihtiyaçların artması sonucu hizmeti daha etkin ve yaygın olarak yürütebilmek amacıyla, 30 Nisan 1992 tarih ve 3797 sayılı kanunla Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu birim özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin verilebilmesi ve yaygınlaştırılabilmesi amacıyla kurulmuştur. Bu birimin görevi ise; özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları, rehberlik araştırma merkezleri, meslek okulları ve öğretim programlarının, ders kitapları ile eğitim araç ve gereçlerini hazırlamak ve etkinliklerini talim terbiye kurulu başkanlığına sunmaktır.

6 Haziran 1997 ve mükerrer 23011 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel gereksinimli bireylerin eğitimleri konusunda esaslar belirlemiştir. 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uygulamaları daha önceki bölümlerde verilmiştir.

Özel eğitim hizmetleri engel gruplarına göre oluşturulmuş özel eğitim okullarında ya da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı normal okullarda kaynaştırma programı olarak yürütülmektedir. Türkiye'de halen;

Görme engelliler - İşitme engelliler

Ortopedik engelliler - Zihinsel engelliler

Süreğen hastalığı olanlar

Uyum güçlüğü olanlar

Dil ve Konuşma güçlüğü olanlar

Üstün ve özel yetenekliler, olmak üzere yedi ayrı gruba okul ve kurumlarda eğitim hizmetleri verilmektedir.¹³

Türk Milli Eğitimini düzenleyen temel esaslara kısaca göz atılacak olursa;

- Özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır.
- Türü ve derecesine bakılmaksızın her özel gereksinimli çocuk özel eğitimden yararlanır.
- Özel eğitim hizmetleri, çocukların tanı ve özellikleri dikkate alınarak olabildiğince çocuğun yakınına götürülebilecek biçimde planlanır.
- Gelişim düzeyleri uygun olan özel gereksinimli çocuklar, normal gelişim gösteren çocukların devam ettiği okullarda kaynaştırma programında yer alabilmeleri için gerekli tedbirler alınır.
- Özel gereksinimli çocukların eğitim ve rehabilitasyonlarının kesintisiz sürdürülmesi esastır.
- Özel eğitim gerektiren çocukların, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim ve yaygın eğitim hizmetleri, Bakanlık tarafından planlanır, ilgili kuruluşlar tarafından uygulanır.¹⁴

Bu esaslar ışığında tanı ve değerlendirme ile başlayan özel eğitim süreci, bireyin özelliklerine uygun bir özel eğitim kurumuna yerleştirilmesi ve burada eğitim alması, toplumsal yaşama bağımsız katılım becerilerinin kazandırılmasına yönelik olarak devam etmektedir.

Hazırlayan : Tahir DEMİR

Çorum RAM

Özel Eğitim Öğretmeni

¹³ 1.Özürülüler şurası,1999

¹⁴ (MEB,1991)